

edinstva-stabilnosti-i-neizmennosti-sudebnoy-praktiki-nevozmozhno-sekretar-bolshoy-palaty-vs.

3. Короед С. О. Роль Верховного Суду України в уніфікації судової практики цивільного судочинства (матеріальний і процесуальний аспекти). *Судова апеляція*. 2015. № 2 (39). С. 65–72.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-632-7-2>

ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ: ВІД СТАНДАРТІВ ОЦІНКИ ДОКАЗІВ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НОРМАТИВНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Мирошниченко Ю. М.

доктор юридичних наук, суддя,

Мукачівський міськрайонний суд Закарпатської області

м. Мукачево, Україна

В умовах трансформації правової системи України, зумовленої євроінтеграційними процесами та викликами воєнного стану, нормативна стабільність більше не може розумітися лише як незмінність законодавчого тексту. Вона набуває динамічного характеру і значною мірою пов'язується із передбачуваністю судових рішень та єдністю правозастосовних підходів. За таких умов саме судова практика стає ключовим механізмом стабілізації кримінального процесу, оскільки через прецедентне тлумачення перетворює абстрактні приписи КПК України на практичні стандарти захисту прав людини.

Судова практика забезпечує єдність застосування закону не лише шляхом формального відтворення правових позицій, а через формування стандартів доказування. У рішеннях Верховного Суду конкретизуються критерії допустимості доказів, межі розподілу тягара доказування, умови застосування презумпцій та підходи до оцінки результатів слідчих дій. У такий спосіб повторюваність рішень трансформується у практичні орієнтири для судів нижчих інстанцій, зменшуючи ризик свавільного тлумачення та процесуальних помилок. Водночас стабілізуюча функція практики не є механічною, оскільки кожна справа зберігає власну доказову специфіку, що потребує адаптації сформованих стандартів до конкретних обставин.

Отже, саме Верховний Суд в Україні виконує функцію інституційного центру стабілізації кримінального процесу, формуючи

загальні підходи до оцінки доказів і тлумачення норм права. При цьому його правові позиції мають диференційований рівень пріоритетності. У разі розбіжностей перевага надається висновкам судової палати Касаційного кримінального суду над рішеннями колегії, висновкам об'єднаної палати – над рішеннями палати чи колегії, а позиції Великої Палати Верховного Суду мають найвищий ступінь обов'язковості [1]. Така багаторівнева модель не лише впорядковує практику, а й створює внутрішній механізм її узгодження.

За умов, коли доступ до касаційного перегляду набуває виняткового характеру, фінальною інстанцією для окремих категорій кримінальних проваджень стають апеляційні суди [2, п. 26]. У такій моделі саме на рівні апеляції формується значна частина реальної правозастосовної практики. Попри можливу варіативність підходів, правові позиції апеляційних судів відіграють стабілізуючу роль, особливо у випадках, коли суд здійснює змістовне тлумачення норми та аргументовано уточнює її межі [3, с. 9].

Судова практика має динамічний характер і еволюціонує відповідно до суспільних змін та розвитку правової науки. Тому сформована правова позиція не може розглядатися як незмінна, якщо її застосування перестає відповідати сучасним умовам правозастосування. Можливість відступу від раніше сформульованого висновку щодо застосування норми права виступає інституційним механізмом оновлення судової практики, що дозволяє поєднати вимоги стабільності та адаптивності правової системи. Процедура і підстави такого відступу касаційним судом визначені статтями 434-1, 434-2 КПК України.

Водночас актуалізується питання допустимості відхилення від правових позицій Верховного Суду судами нижчих інстанцій. Аналіз статті 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» виявляє нормативну неоднозначність. Зокрема, якщо частина п'ята цієї статті надає висновкам Верховного Суду щодо застосування норм права імперативного значення для суб'єктів владних повноважень, то частина шоста зобов'язує суди лише «враховувати» такі висновки. Семантичний зміст цього терміну (зважати, співвідносити, оцінювати) свідчить про свідоме розмежування законодавцем ступеня обов'язковості правових позицій. Показово, що КПК України, на відміну від інших процесуальних кодексів, узагалі не містить імперативної вимоги щодо обов'язкового урахування судами висновків Верховного Суду при застосуванні норм права, що дозволяє розглядати їх передусім як орієнтири аргументативного характеру, а не формально обов'язкові прецеденти.

При розгляді ролі судової практики у процесі оцінки доказів ключового значення набуває її доступність. Судова практика може

виконувати стабілізуючу функцію лише за умови реальної можливості її використання учасниками кримінального провадження. Навіть найповніша база судових рішень втрачає практичну цінність, якщо прокурори, адвокати та судді не здатні оперативно знаходити та аналізувати релевантні правові позиції. Розвиток онлайн-платформ істотно спростило доступ до судових рішень, перетворивши їх із архіву індивідуальних справ на інструмент формування узгодженої правозастосовної практики.

Відповідно до нової Концепції Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (2025) передбачається інтеграція інструментів штучного інтелекту для контекстного пошуку документів, добору релевантної судової практики та виявлення відхилень від усталених підходів у судовому провадженні [4, п. 6.3]. Використання таких технологій потенційно посилює стабілізуючу функцію судової практики, оскільки дозволяє швидше виявляти релевантні правові позиції та забезпечувати послідовність правозастосування. Водночас штучний інтелект має розглядатися виключно як допоміжний інструмент, що не здатний замінити юридичне мислення судді. Алгоритмічний аналіз виявляє закономірності, однак не враховує повною мірою контексту справи, ціннісних аспектів правосуддя та необхідності індивідуалізації судового рішення. Крім того, потенційна упередженість або неповнота алгоритмів можуть призводити до спотворення результатів, що зумовлює потребу у критичній оцінці отриманих рекомендацій та дотриманні відповідних професійних і міжнародних стандартів.

Вирішальне значення для ефективного функціонування судової практики як механізму забезпечення нормативної стабільності має належна підготовка суддів. Йдеться не лише про здатність знаходити та аналізувати судові рішення, а й про розвиток критичного мислення, уміння кваліфікувати фактичні обставини, оцінювати аргументацію та співвідносити різні підходи в доказуванні. З огляду на це програми підвищення кваліфікації мають бути орієнтовані на системне опрацювання судової практики та формування навичок її аргументованого застосування. Важливим є також розвиток здатності суддів до безперервного самонавчання, що забезпечує постійне оновлення професійних підходів у динамічному середовищі правозастосування.

Не менш значущим є створення професійних платформ для обміну досвідом між судьями. Посилення горизонтальної комунікації між судами різних інстанцій і судами одного рівня сприяє узгодженню правозастосовних підходів та зменшенню фрагментації практики, на чому наголошують і європейські експерти [5, с. 19]. Така взаємодія може реалізовуватися через конференції, семінари та круглі столи, що

формують спільний професійний дискурс щодо актуальних питань доказування.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що судова практика у кримінальному провадженні є не просто допоміжним інструментом, а ключовим чинником забезпечення нормативної стабільності. В умовах трансформації українського права принцип правової визначеності реалізується через єдність судових підходів до оцінки доказів, впровадження цифрових стандартів ЄСІКС та формування орієнтирів правозастосування у процесі виправлення судових помилок. Це дозволяє судовій системі зберігати інституційну стійкість, адаптуючи норми закону до змін правового середовища та забезпечуючи належний рівень захисту прав людини як основу правовладдя в демократичній державі.

Література:

1. Постанова Верховного Суду від 13.02.2019 р. у справі № 130/1001/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79957847> (дата звернення: 03.03.2026).
2. Висновок № 20 (2017) Консультативної ради європейських судів: Роль судів у забезпеченні єдності застосування закону. Страсбург, 10 листопада 2017 року. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/opinion_20_ua.pdf (дата звернення: 03.03.2026).
3. Rowe, M. & Katz, L. (2020). A Practical Guide to Stare Decisis [Review of a Practical Guide to Stare Decisis.]. *Windsor Rev. Legal Soc.*, 41(1), 1–27. <http://wrlsi.ca/wp-content/uploads/2020/06/VOL-41-pages-5-31.pdf>
4. Концепція ЄСІКС : затв. Наказом Державної судової адміністрації України від 30.04.2025 р. № 178. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/normatyvno-pravova%20baza/N_178_2025_dodatok.pdf (дата звернення: 03.03.2026).
5. Забезпечення більшої єдності практики в Україні: Звіт, підготовлений експертами: Доктор Рімвидас Норкус, Голова Верховного Суду Литви та Доктор Аурімас Браздейкіс, Радник Голови Верховного Суду Литви 30 травня 2016 р. у межах реалізації проєкту Європейської комісії «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні». Вільнюс, 2016. 53 с. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5ae/f52/096/5aef520965077120851085.pdf> (дата звернення: 03.03.2026).